

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Інститут журналістики

На правах рукопису

УДК 002.703.0

ЧЕКМИШЕВ Олександр Вікторович

**МІФО-СИМВОЛІЧНА СИСТЕМА
ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ
СИМОНА ПЕТЛЮРИ
У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
МІФОЛОГІЇ**

10.01.08 - журналістика

А в т о р е ф е р а т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Київ - 1996

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії літератури та журналістики Інституту журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Науковий керівник:

доктор філологічних наук
ПОГРІБНИЙ А.Г.

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук
ЛИЗАНЧУК В.В.

кандидат філологічних наук
МУКОМЕЛА О.Г.

Провідна організація:

Інститут Літератури НАН України

Захист відбудеться 21 березня 1996 року на засіданні спеціалізованої ради Д 01.01.08 із захисту кандидатських дисертацій з журналістики при Інституті журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка в залі вченої ради за адресою: Київ, вул. Мельникова, 36-а.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського університету ім. Тараса Шевченка (вул. Володимирська, 58).

Автореферат розіслано 21 лютого 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук
Олійник В.П.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00740203 (G)

ІБ ім. В. Стєфаника
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. Україна нині на шляху демократичного розвитку, залучення у світовий інформаційний, освітній та технологічний простір. Відкриваються нові можливості для свободи слова і мас медіа.

Нині увага до мас медіа і, зокрема, преси, набуває особливої уваги. Відбувається теоретичне осмислення мас медіа як явища, означеного у французького філософа Режі Дебрея як наука медіалогія. Ця наука покликана вивчати взаємозв'язок між вищими соціальними функціями (релігією, політикою, ідеологією, різними типами мислення) й технічними структурами, що використовуються для передачі інформації. Таким чином, на думку Режі Дебрея, медіалогія зазирає далі, аніж конкретна періодика, теле- чи радіожурналістика, які лише передають інформацію. Понад усе медіалогія цікавиться дієвістю символів: як можуть символи справляти особливий вплив, стаючи матеріальними силами.

Нинішній період становлення національної демократії в Україні, а відтак і розвитку національної преси, має чимало спільного з добою УНР (1917 - 1920 рр.), знаменною розквітом української преси. Так, лише 1918 року в Україні виходило 218 українських часописів.

Відтак, постає нагальна потреба вивчення цілого пласту журналістських, публіцистичних, літературознавчих, мистецтвознавчих матеріалів доби

визвольних змагань українського народу 1917-1921 років, наукової реабілітації, звільнення від несправедливих звинувачень видатних історичних постатей, а їх творчої спадщини від “табу”. До таких і належить особа Симона Васильовича Петлюри - політика з державним національним мисленням, але передовсім - журналіста, талановитого публіциста, дослідника культури.

Творчість публіциста, особливо віськового і державного діяча, є, з одного боку, відбитком подій, суспільної думки, моральних і світоглядних цінностей певного проміжку часу (приміром 1905 - 1920 рр.), а з іншого - розкриває постать автора. З часом це стає цінним набутком культури, що дає змогу глибше зрозуміти наше історичне минуле, визначитися у теперішньому, передбачити майбутнє.

Нові перспективи преси на межі тисячоліть потребують вивчення її історії загалом і окремих її періодів, вивчення всебічного, нерідко за межами конкретної науки й царини знань. Це ставить вимоги інтегративного погляду. Інакше кажучи, аналіз журналістських, публіцистичних, художніх, літературознавчих, театрознавчих, мистецькознавчих та інших творів не можливий без такого ж всебічного і, ймовірно, нетрадиційного осмислення тексту, як явища. А відтак і поняття словесного знаку не лише як засобу передачі інформації у графічній формі, а й поняттєвого індексу, образу, асоціативної лексеми, символу, універсалії, архетипу; поняття критерію значимості того чи іншого текстуального елемента.

Всебічне дослідження тексту і його структури неможливе без включення його у контекст етноісторії

та етнопсихології, елементи структури яких за певних обставин можуть, у свою чергу, розглядатися як структуральні складові тексту. Це означає, що у дослідженні творчості таких складних особистостей як С.Петлюра, необхідно оперувати не лише традиційними, знайомими з теорії літератури, лінгвістики, історії, термінами й поняттями, а й поняттями менш досліджених галузей знань - семантики асоціативних лексем, метаісторії.

Зрештою, необхідно так само по-новому й ширше розглянути проблему соціального та національного міфа як складової і, водночас, як продукту публіцистичного тексту, інформаційного простору загалом.

Міра вивченості проблеми. Дисертаційна робота - дослідження публіцистичних текстів Симона Петлюри у контексті національних міфосимволів й міфілогізації постаті самого С.Петлюри - поєднує у собі кілька проблем, кожна з яких, зокрема, мала різні етапи наукового осмислення.

Українська публіцистика як окремишне явище, особливо кінця ХІХ - першої чверті ХХ ст., тривалий час розглядалася лише у контексті радянської журналістики СРСР, або більшовицької преси. Ідеологічні акценти в оцінці небільшовицької преси були однозначно негативними. Зовсім не згадувалася українська преса в еміграції (скажімо "Тризуб" С. Петлюри тощо).

Нині чи не єдиним довідково-бібліографічним синтетичним оглядом української преси з моменту зародження і до середини ХХ ст. є праця Аркадія Животка "Історія української преси", ще стисліший

історико-бібліографічний етюд В.Ігнатенка “Українська преса (1816-1923)”, та “Українська книжка і преса в історичному розвитку”, С.Наріжного “Українська преса”, відповідні статті в “Енциклопедії українознавства - I”.

Усі зазначені роботи вчених української діаспори, видано у 20-30-х роках (за винятком книги А.Животка). Недавно також було оприлюднено такі роботи в цій царині як праця І.Крупського “Національно-патріотична журналістика України”, стаття В.Довгича “Система легальної преси України 1905 - 1907 рр”, низка статей про маловідомих журналістів, видавців, віднайдення невідомих досі документів.

Новим і актуальним нині є цілісне й незаангажоване осмислення ролі відомих постатей в українській культурі, зокрема в працях про Б.Грінченка (А.Погрібний), П.Грабовського (В.Святовець) та інших. Ці праці мають характер переважно історико-бібліографічний, документально-описовий із досить широким культурним та історичним тлом. Спроба текстуального аналізу українських (за мовою та ідейним змістом) публіцистичних текстів є досить новим, але закономірним поступальним етапом в осмисленні набутку української журналістики.

Особливої уваги заслуговує і аналізований період. Постать С. Петлюри, ставлення до нього впродовж десятиліть було неоднозначним - від іконізації до хули і навпаки. У переважній більшості праць, присвячених С.Петлюрі, як у діаспорі (П.Феденко, В.Іванис, А.Животко, О.Лотоцький,

К.Мандзенко), так і в Україні (О.Білодід, Т.Гунчак, В.Кравцевич, А.Ткачук, Н.Сидоренко, В.Михальчук та інші) дослідники зосереджуються передусім на аналізі суспільно-політичної й державницької діяльності С.Петлюри. Увага до журналістської діяльності - лише у біографічному та суспільно-культурному аспектах.

Показовим у ставленні до постаті С.Петлюри є той факт, що в Матеріалах до енциклопедії української преси “Українська журналістика в іменах” є цікавий матеріал про репресованих чи досі не згадуваних видавців, журналістів, публіцистів, скажімо польського журналіста М.Седлецького, котрий певний час працював на Львівщині. Статті ж про С.Петлюру немає, хоч є 6 посилань на видавця “Тризуба”, журналіста, політика.

Спеціального фахового (журналістського, чи філологічного) прочитання його публіцистичних текстів ні в Україні, ані в діаспорі досі не зроблено. Так само ніхто не пробував, поєднуючи документальні факти й оприлюднені статті, листи, документи С.Петлюри, проаналізувати і спростувати фальсифікації навколо його постаті, дослідити числені міфи.

У даній роботі спираємося на низку досліджень у царині теорії міфу (О.Лосев, К.Леві-Стросс, Н.Фрай, Е.Тейлор, В.Топоров, С.Токареєв), міфології, культурної і соціальної (О.Лосев, А.Гуревич, П.Гуревич, С.Кримський, О. Забужко), а також символу як особливого способу опредмечування та розпредмечування дійсності (Г.Сковорода, О.Потебня, А.Белій).

Відомі значення символів та культурних архетипів розглядаються у досі незастосовуваному науковому полі - в контексті дослідження публіцистики.

Структурно-семантичні особливості публіцистичного тексту як специфічного різновиду тексту розглядалися: у контексті соціальної практики та культури (А. Москаленко, В. Лизанчук, Я.Засурський, Е.Пронін, Й.Лось, М.Тимошик, О.Мукомела), специфіки образності у газеті (Л.М'яснянкіна, В.Здоровага), мовних, лексико-граматичних, особливостей гезетних текстів (О.Пономарів, Л.Шевченко, О.Сербенська, М.Яцимірська, А.Токарська, Н.Лобур) та інші.

Аналіз же публіцистичних текстів під кутом зору функціонування міфологем, символів національної культури і подолання завдяки цим складовим часової одновимірності, набуття рис поліхронічності дослідження - здійснюється вперше.

Отже, спираючись на значний історико-бібліографічний, культурно-історичний матеріал та ґрунтовні наробки в царині лінгвістики тексту (Р.Барт, Г.Севбо, О.Лентьєв, Ю.Лотман, Р.Піотровський, І.Нарський, Т. Усатенко) і, зокрема, журналістського, дане дисертаційне дослідження є спробою розглянути публіцистичний текст не лише як інформацію, а більшою мірою - бачення світу, що поєднує в собі образи культури (архетипічні міфосимволи) і логічне, аналітичне мислення.

Об'єкт дослідження. Міфотворчі образи-символи, асоціативні лексеми, поняттєві індекси, архетипи та інші елементи структури публіцистичних

текстів Симона Петлюри.

Матеріал дослідження. Журналістські, публіцистичні, літературознавчі, мистецтвознавчі та інші тексти Симона Петлюри. А також історичні, епістолярні, мемуарні, наукові, художні тексти, що характеризують його особистість та творчість.

Мета дослідження. Визначити роль і значення публіцистичних текстів, які відбиваючи ментальність народу, справляють зворотний вплив на мрії і діяльність етносу (зокрема українського) у конкретно-історичному часі й просторі, а також метаісторичному вимірі.

Визначити міфологему як одну з головних структурних одиниць публіцистичного тексту, прослідкувати шляхи її формування у взаємозв'язку із архетипами; міфо-символами, образами-символами, а також шляхи формування цілісного національного міфа.

Завдання дослідження. Розглянути публіцистичні тексти Симона Петлюри у контексті національної міфології. Проаналізувати роль і значення міфологем у публіцистиці. А також функціонування публіцистичних творів С. Петлюри у діахронному зрізі української культури та синхронному - добі визвольних змагань 1917-1920 рр.

Методи дослідження. Поряд з широко використовуваним порівняльно-історичним методом, який дає змогу висвітлити важливі аспекти дослідження, в роботі використовується інтегративний підхід, що сприяє узагальненню проблем, вичленуванню наскрізних ідей, розкриттю

універсальній, в яких органічно поєднуються національні особливості з загальнолюдськими надбаннями. В процесі дослідження міфологом враховано ідеї феноменологічної та ритуально-міфологічної шкіл із залученням елементів структурного аналізу текстів.

Необхідність застосування різних методів дослідження зумовлена складністю самого поняття “національний міф”, наявністю різних взаємосуперечливих наукових концепцій.

Новизна дослідження. Структурно-семантичний аналіз як публіцистики загалом, так і творчості окремого автора зокрема, (в даному разі Симона Петлюри) у контексті національного міфотворення, досі не був предметом спеціального дослідження.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані в журналістикознавстві, літературознавстві, філософії; для викладання історії журналістики, українознавства, а також подальшого дослідження проблеми. Висновками даної роботи можна користуватися для створення підручників із історії літератури, для підготовки лекцій у вищих навчальних закладах та уроків у середній школі.

Результати і висновки дослідження дають підстави говорити про відкриття нового напрямку в науці - міфологічної медіалогії.

Досліджений матеріал може прислужитися культурологам, етнологам, історикам, психологам, усім, хто цікавиться історією журналістики, літератури, культури загалом.

Апробація дослідження. Головні положення даної роботи висвітлені у чотирьох публікаціях автора (1993, дві 1994, 1995 роки) - загальним обсягом 4 друковані аркуші.

Крім того, про результати дослідження доповідалося на міжнародній конференції “Українознавство в розбудові держави” (1993), наукових конференціях у Полтаві (1993), Києві (1991, 1992, 1993, 1994, 1995).

1995 року конкурсна праця, написана на основі дисертаційного дослідження, здобула другу премію на міжнародному конкурсі молодих науковців, організованому бібліотекою ім. Симона Петлюри в Парижі.

На основі даного дисертаційного дослідження розроблено спецкурс “Публіцистика доби УНР в контексті національної міфології” - усього шістнадцять тем.

До розгляду пропонуються проблеми.

1. Український національний міф з точки зору універсальї культури, що відбивають національну специфіку у полікультурному просторі.

2. Публіцистична та літературна творчість - один із головних теренів формування національного міфа, його елементів семантичної структури, що виражаються образно-символічною системою, в якій виокремлюються основні складові.

3. Образно-символічна система - основа міфологем у публіцистичному і художньому тексті як складне нашарування глибинних архаїчних і нових семантичних структур.

4. Гіпотеза дослідження. Національна міфологія є динамічною всеохоплюючою системою, що об'єднує давній культурний досвід етносу з сучасністю і твориться повсякчас за допомогою художніх текстів завдяки міфотворчим елементам їх структури. Публіцистичні твори Симона Петлюри є суголосними їй, мають з нею спільну структуру, що ґрунтується на архетіпах.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ РОБОТИ

Структура роботи зумовлена метою дисертаційного дослідження, що передбачає сучасний рівень теоретичного осмислення суті і функції публіцистичного тексту у інформаційному просторі та аналіз публіцистики Симона Петлюри у контексті національної міфології.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії.

У **Вступі** обґрунтовується актуальність проблеми, міра її вивчення на сьогодні, об'єкт дослідження, матеріал, визначається мета і завдання, показано наукову новизну та практичне значення, вказано на апробацію теми дослідження.

Перший розділ **“Міфо-символічна структура публіцистичного тексту в системі медіалогії”** складається із трьох глав. *Глава 1 - “Функціонування публіцистики у культурі”* - має на меті розкрити специфіку публіцистичного тексту. Публіцистичний текст має унікальну особливість - “розмикатися (реалізуватися) у царині соціальної практики” (Е.Пронін) - тобто, відтворюючи реальну проблему суспільного життя. Цей текст придатний до негайного та ефективного використання у практичній діяльності великих мас людей, настійливо та переконливо пропонує конкретні способи осмислення реального світу і поведінки у реальному світі. Таким чином, журналістський публіцистичний текст зливається з реаліями актуальної соціальної практики, стає

частиною духовної-практичної діяльності аудиторії. Попри всю матеріалізованість, такий текст завжди залишається передусім “словом”. Але це “слово” в екстремальних ситуаціях здатне рухати “діло”. Віра в силу дієвого, діяльного слова, як зазначає дослідниця українського давнього фольклору М.Новикова, відома у сакральному давньому світосприйнятті “де і коли *слово* для того лише й існує, щоб негайно стати ділом”. Сучасний публіцистичний текст - це “слово для діла”. Така практична ефективність тексту досягається тоді, коли він викликає в аудиторії читачів, слухачів і реакції виконання, і реакції залучення, і реакції соціальної гарантії. Журналістські, публіцистичні прийоми передачі почуттів, думок, настроїв і переконань ефективні допоки вони адекватні способу мислення, власним уявленням читача, не суперечать його досвіду. Набуває актуальності феномен “співтворчості”, “спів-почування” великої аудиторії людей і журналіста, публіциста у реальному розв’язанні актуальних проблем соціальної практики.

Такі специфічні риси публіцистики зумовлюють і певні особливості структури тексту (міфо-символічна система, актуальні поняттєві індекси, синтез інформативності та образно-символічних узагальнень), і функціонування у конкретно-історичному та метаісторичному просторі національної культури.

У главі 2 - “**Структурні особливості публіцистичного тексту**” - за основу аналізу береться лінгвістика тексту. Лінгвістика тексту ставить за мету передусім знайти і описати систему категорій тексту і визначити специфічні для нього одиниці форми і

змісту. А також встановити загальні правила текстотворення. Феномен творення цілісності тексту не лише в єдності комунікативної інтонації мовника, але й у сприйнятті його. У процесі сприйняття тексту різних знакових систем і, зокрема, мовного публіцистичного, - створюється реципієнт образу змісту тексту. Предметністю такого образу тексту є змінний світ подій, ситуацій, ідей, порухів, цінностей людини - реальний світ, що існує поза і до тексту (але обов'язково реальний однаковою мірою і для автора, і для реципієнта). Образ змісту тексту, як і будь-який предметний образ, принципово динамічний, це невпинно змінюваний продукт процесу руху "за текстом" (конкретно-історичної суспільної чи культурної практики).

Специфікою динамічного образу змісту тексту є те, що ми можемо сприймати як ціле предметний світ, що нас оточує, лише за умови, що в ньому є щось постійне, опорні елементи, відбиті у свідомості індивідуальній, колективній, національній, у вигляді образів міфологічних, архетипічних, символічних. Вони є константними, порівняно із змінним світом подій, явищ дійсності.

У зв'язку із цим постає питання: чому твори багатьох митців і, зокрема, публіцистів, залишаються цінними і актуальними упродовж тривалого часу, а інші - зникають, стираються у пам'яті культури, етнічній пам'яті назавжди? І навпаки, буває часто так: варто використати бодай незначний сегмент, уламок давнього тексту у певному контексті, і в етнічній пам'яті, здавалося б давно асимільованого суб'єкта, відновлюється увесь текст - наприклад,

“євшан-зілля”. Відповіддю на це запитання є актуальні для “спів-творчості” і “спів-переживання” публіциста й читача етнічні константи, архетипічні міфо-символи.

Глава 3 - “Міфо-символи культури” - присвячена аналізу функціонування міфу в культурі. Головна відмінність давньої міфологічної свідомості (вона реалізується у системі міфів, міфології) від сучасної зумовлюється тим, що вона - давня свідомість-виникає на основі домінантності емоційно-ціннісного, емоційно-рефлекторного способу освоєння світу без критичної рефлексії. Давня міфологічна свідомість ніби протистоїть “практичній” свідомості сучасної міфології. У культурі ХХ століття міф використовується у “масовій культурі” (головною є компенсаторна функція, має соціально-політичний сенс, оскільки задовольняє потреби в соціальних ілюзіях); у літературних мистецьких творах для осмислення різних форм “відчуження” і “очуження” людини у суспільстві. Особливо активно міф використовується у соціально-політичній царині. Міфологічна свідомість у сучасному світі є формою і способом емоційно-ціннісної рефлексії, яка на межі свідомого і підсвідомого організовує установки ціннісної обумовленості в освоєнні світу і вираженні результатів цього освоєння в міфологічних символах.

Яскравим унаочненням цього є злиття національної міфології та національної ідеї, що засвідчує рівень сформованої нації, де національна міфологія є цілісною системою світорозуміння і світосприйняття. Ї тому суголосним є міркування філософа Н.Хамітова: “Національна ідея є системою

міфологем культури у їх історичному розвитку, який спрямований на досягнення світового рівня. І тому: 1) Архетип національної культури можна назвати міфологемою культури; 2) Національна ідея виступає системою архетипів національної культури у їх історичному розвитку". Беручи до уваги міркування про "риси психічного укладу українців" Дм. Чижевського і національні архетипи, визначені Н.Хамітовим, положення інших вчених та надбання колективної національної свідомості, що зафіксована у фольклорі, розглядаємо витоки та трансформацію архетипічних міфо-символів "боротьби", "волі" та "долі".

Отже, цілісність публіцистичного тексту у "спів-творчості" автора і читача досягається на рівні динамічного образу тексту. Предметністю цього образу є символічні константи - архетипічні міфо-символи, що є опорними елементами публіцистичного тексту, який у свою чергу відтворює змінне і плінне буття. Національні архетипічні міфо-символи ("боротьба", "воля", "доля") мають тривкість у часі, але розпредмечуються у конкретно-історичному вимірі.

Другий розділ - "Публіцистика Симона Петлюри як явище соціальної медіалогії" є стислою історико-біографічною розвідкою про публіцистичну та політичну діяльність С.Петлюри, що були нероздільними. У дослідженні зазначається, що ще із студенських років (у Полтавській семінарії) С.Петлюра активно включається у громадсько-політичну діяльність: з початку заснування (1890 року) - член РУПу; з 1914 - Голова Українського Військового Комітету Західного фронту; після розриву

з політикою голови Секретаріату УНР В.Винниченка - С.Петлюра формує Гайдамацький Кіш Слобідської України і наприкінці 1918 р. звільняє Київ від більшовиків, хоч згодом тимчасово відступає; з 11 лютого 1919 - Голова Директорії, де зосереджує головні зусилля на формування армії та переговори про допомогу з державами Антанти; після трагічного листопада 1920 р. - активно береться за організацію української еміграції, очолює перший уряд УНР в екзилі.

Складності тогочасної політичної ситуації спричинили неоднозначність, неоднорідність політичних орієнтацій С.Петлюри. З одного боку марксистська пролетарська ідея революційної боротьби робітничих мас, з іншої - "українізація України" та однозначне розв'язання національного питання: *"Український народ має право на те, щоб не зазіхали на його душу..."*, писав він у передовій статті "Украинской жизни" (1915р.)

Проте, як слушно зазначає дослідниця творчості С.Петлюри Н.Сидоренко, він "із тієї сув'язі талановитих, одержимих, творчих політиків і журналістів, котрі дбали за цілісність і незалежність всеукраїнського організму." Такою принциповою і чіткою була позиція Петлюри на час виходу із УСДРП, а також після революції 1917 року, коли (за визначенням Тараса Гунчака): "...Петлюра став не тільки центральною постаттю в українському політичному житті, а й символом боротьби за право і волю українського народу. Тоді, коли інші (разом із Винниченком виїхали за кордон В.Чехівський, М.Шаповал, М.Грушевський) були готові йти на

компроміси щодо державної самостійності, Петлюра послідовно дотримувався принципу, що тільки у суверенній демократичній державі можна створити вільне життя зі справедливим політичним і економічним порядком”.

Майже одночасно із громадсько-політичною діяльністю, С.Петлюра прилучається до журналістики. З 1902 р. - починає працювати у Літературно-науковому віснику і наступні майже 25 років - є журналістом, публіцистом-аналітиком українського політичного життя, мистецтвознавцем-культурологом, редактором і видавцем. До політики через слово, національну культуру і до слова через політику, громадсько-політичну, військову діяльність - таким було кредо діяльності С.Петлюри.

Початок ХХ ст. - час, що випав С.Петлюрі для найактивнішої діяльності його багатогранної натури - був зламним, рубіжним (перспектива відродження Української державності, а разом з тим і різних сфер культурного життя, трагічна поразка). А також це і ІІІ-й період у розвитку української преси - 1905-1914. Як зазначає історик і учасник тогочасних подій Д.Дорошенко: “Одиноким конкретним здобутком українства у кінці 1905 року було придбання преси, а також можливості друкувати книжки українською мовою - на загальних підставах із книжками російськими /.../ “без предварительной цензури”. Починають виходити громадсько-політичні, партійні, культурологічні, освітянські, селянські, дитячі та багато інших видань. Безпосередню і найактивнішу участь у цьому бере С.Петлюра: співробітничав у партійних /спочатку РУП, а згодом

УСДРП/ часописах - “Гасло”, “Праця”, “Воля”, “Вільна Україна”; суспільно-політичних, загальнокультурних часописах “Літературно-науковий Вісник”, “Київська старовина”, “Україна”, “Рада”; редагує і є співредактором “Слова”, московської “Української життя”, паризького “Тризуба” тощо.

Зміст другого розділу підтверджує положення, зазначене на початку роботи: публіцистичний текст поєднує в собі історію (факти конкретно-історичних подій), особистість (автора) та слово як інформаційний знак і рівень образно-символічного узагальнення. “Особистість, історія та слово - діалектична тріада у надрах самої міфології”. (О.Лосєв)

Третій розділ - “Національна міфологія - основа публіцистичних творів С.Петлюри. Міфологізація особистості С.Петлюри” складається із двох глав. *Глава 1 - “Публіцистика Симона Петлюри та національні міфо-символи”* присвячена аналізу публіцистичних творів С.Петлюри. З огляду на поставлену мету дисертаційного дослідження, а також на сучасний рівень осмислення ролі преси і, зокрема, публіцистичних текстів як взаємозв’язку між соціальними явищами (політикою, економікою, типами мислення тощо) і способами передачі інформації, знань, розглядаємо творчість Симона Петлюри у кількох аспектах: ідейно-тематичному, жанрово-стильовому та структурному на рівні міфосимволів у поліхронічному та монохронічному зрізі. Тематику творчості С.Петлюри можна систематизувати таким чином: національні та культурні проблеми, літературна та театральна

критика, міжнаціональні проблеми, питання партійного життя, війни, політології і дипломатії, взаємостосунки соціальних страт та громадських угруповань, еміграції, історії, освіти і “Просвіти” тощо.

Така широка тематика вповні відтворює актуальні тому часові проблеми. Але можна узагальнити два напрямки думок публіциста: національно-культурний, зрештою світоглядний розвиток і політичний шлях українства до суверенної державності. І яке б питання не порушував автор - ці дві ідеї є наскрізними, почасти підтекстовими. Яскравим тому прикладом є театрознавчі роботи публіциста “Пам’яті Івана Тобілевича (Карпенка-Карого)”, “До ювілею М.Заньковецької”, “Ювілей М.К.Заньковецької”. Характеризуючи галерею типів, витворених Карпенком-Карим і зреалізованих М.Заньковецькою, С.Петлюра порушує дві головні проблеми - про *“наше бідне, обшарпене село з тисячами злиднів”*, де особисті незгоди чоловіка *“залежать од соціально-економічної скрути громадянства”*, і про галерею типів, *“створених нашими драматургами”*, які не відбивають палітри почуттів *“як би це потрібно було для нашого народу, для багатства його культурного життя, для його аристократичного розвитку!”* Ці проблеми можна прослідкувати і на текстовому, і на підтекстовому рівнях. Вражає той глибокий біль, з яким говорить Петлюра про бідного, малоосвіченого, затурканого селянина-раба, який асоціюється з народом українським. Згадаймо ще й пильну увагу автора до проблем села та глибоке осмислення села як основи української ментальності.

У цьому контексті можна визначити стрижневі теми-проблеми публіцистичних текстів: тема **боротьби** у широкому її аспекті - за національну та державну незалежність, за рівень освіченості, культури народу, за орієнтацію на кращі зразки національного і світового мистецтва; тема **волі** особистості, нації, держави, слова як засобу боротьби, воля як підстава і мета боротьби; тема **долі** індивідуальної (Шевченка, Франка, Заньковецької), національної, переважно складної і трагічної (як фатум, що тяжить над селом).

Ці наскрізні теми реалізуються у різному жанровому вираженні: статті і замітки, есеї, фейлетони, нариси, а також різноманітні ділові документи, що виходять за рамки офіційних документів та епістолярії. С.Петлюра як талановитий публіцист вдало поєднує рівень інформативності та образно-художнього осмислення для ефективнішого впливу на читача, слухача. З цією метою автор широко залучає до публіцистичних текстів художні символи: шляху, степу, табору (козацької оборонної споруди), євшан-зілля тощо. Наприклад, засіб контрастного символічного протиставлення: *“Безглузда господарка окупантів московських довела багату Україну до повної руйни, південні степи українські, колишня житниця Європи, - нині чорна пустеля, а вільні сини степів козацьких гинуть мільйонами від голоду.”* Це посилює сприйняття конкретно-історичних подій (монохронічний рівень).

Публіцистичні тексти Симона Пектлюри мають чи не найголовнішою своєю специфікою те, що вони не просто відтворюють дійсність, а й творять певну реальність на основі архетипічних міфо-символів, що

виходять на рівень поліхронії, бо є актуальними у давній міфологічній свідомості, були актуальними у 10-20 роки ХХ століття і є актуальними нині.

Як зазначалося у I-му розділі, архетипи “боротьби”, “волі”, “долі” є наскрізними образами-ідеями української культури, української ментальності. Ці ж теми є провідними і в творчості С.Петлюри, про що йшлося вище. Тому аргументованими є підстави для виокремлення таких міфо-символів національної етно-свідомості у публіцистичних текстах політика і культуролога Симона Петлюри.

Отже, аналізований нами матеріал дає підстави для єдності історії (доба визвольних змагань України 10-20 років), особистості (ким був Головний Отаман, Голова Директорії та талановитий публіцист Симон Петлюра) та слова (основи публіцистичного тексту на рівні інформативного знаку та експресивного образу). Це і є вираженням головної специфіки та структури національної міфології, міфу у суспільно-політичній царині.

У главі 2 - **“Постать С.Петлюри як національний міф”** - зазначається, що такий підхід до аналізу публіцистики С.Петлюри підносить на рівень національної міфології і постать самого Головного Отamana.

У числених публікаціях про С.Петлюру мають місце суттєві фальсифікації. Їх можна умовно систематизувати на кілька груп: - “Петлюра - бандит”, стереотип, виплеканий репресивно-ідеологічним анаратом комуністичної диктатури; - стереотип, виворочений не без зусиль сучасника В.Винниченка -

“людина без стійких переконань, ренегат”; - стереотип “іконізації”, витворення якого має складнішу природу, оскільки він є результатом як власних зусиль С.Петлюри - діяльністю на терені національного відродження, так і колективного сприйняття цієї діяльності, уявлень про неї.

Отже, національний міф динамічний. Монохронічний і поліхронічний рівні існують у взаємодії, реалізуючись, зокрема, у словесних публіцистичних текстах. Національний міф є дієвим, він активізує нові творчі зусилля, і цим самим є одним із чинників існування й розвитку нації.

Аналіз публіцистичних текстів С.Петлюри у процесі дисертаційного дослідження дає підстави зробити такі **висновки**:

1. Нині увага до мас медіа, і преси, зокрема, набуває особливого значення. З одного боку - це потреба теоретичного осмислення мас медіа як явища, медіалогії, що сприяє вивченню взаємозв'язку між вищими соціальними функціями (релігією, політикою, ідеологією, різними типами мислення) й технічними структурами, що використовуються для передачі інформації. А особливо - знаками для передачі цієї інформації, культурними символами: як можуть символи справляти особливий вплив, стаючи матеріальними силами у якійсь одній країні. З іншого - нинішній період становлення національної демократії і разом з тим розвитку національної преси має досить чітку паралель із нетривкою добою самостійності України (1917 - 1920 рр.), що позначилася буйним розквітом української преси (1918 р. виходило в межах України 218 українських

часописів). У контексті аналізу публіцистичних текстів як синтезу логічного раціонального мислення і образного осмислення, ми підійшли до визначення стрижневих складових тексту - міфо-символів, що є основами ментальності.

2. Нам вдалося визначити шляхи формування міфологем за допомогою таких структурних елементів тексту як міфо-символи, асоціативні лексеми, поняттєві індекси та архетипи. А відтак - дослідити український національний міф з точки зору універсальї культури, що відбивають національну специфіку у полікультурному просторі. Проаналізувавши журналістські, публіцистичні, літературознавчі, театрознавчі, мистецтвознавчі твори Симона Петлюри, ми довели:

- існує глибинний, "позаслівний" зміст тексту публіцистичних творів Симона Петлюри, оскільки для змісту й структури його творів характерні відносини взаємопов'язаності, взаємодії й взаємовпливів із історією, метаісторією, етнопсихологією, міфологією;

- публіцистична творчість - один із головних теренів формування національного міфа, елементів його семантичної структури, що виражаються образно-символічною системою, в якій виокремлюються основні складові;

- образно-символічна система - основа міфологем у публіцистичному тексті як складне нашарування глибинних архаїчних і нових семантичних структур;

- національна міфологія є динамічною всеохоплюючою системою, що об'єднує давній культурний досвід етносу з сучасністю і твориться

повсякчас за допомогою художніх текстів завдяки міфотворчим елементам їх структури. Публіцистичні твори Симона Петлюри є суголосними їй, мають з нею спільну структуру, що ґрунтується на архетипах.

3. Архетипи **“боротьби”**, **“волі”** та **“долі”** є наскрізними образами-ідеями української культури, української ментальності. Боротьба українського народу за волю і державну самостійність, за власну долю є головними темами і публіцистичних творів різних жанрів, і журналістської діяльності вцілому, і політичних документів, і листування. Отже обґрунтованим та закономірним є виокремлення міфо-символів етно-свідомості **“боротьби”**, **“волі”** та **“долі”** у публіцистичних текстах політика і культуролога С. Петлюри. У добу визвольних змагань відбувається переплетіння історії (доба українських визвольних змагань 1917-1920), особистості (ким був Головний Отаман Симон Васильович Петлюра) та слова (як комунікативного, інформативного та образно-експресивного знаку) - це і виражає суть та структуру міфу.

4. Структура національного міфу не статична, вона постійно змінюється. Сам принцип міфотворчості приречений на невпинний колообіг: нові поліхронічні явища, що з'являються в духовно-культурній царині, відбиваючись у національній свідомості, виводять дану складову, а отже, і всеохоплюючий національний міф, на новий рівень. Відповідно, нова якість національного міфу стимулює якісно нові акти міфотворчості - появу нових літературних, мистецьких, філософських, релігійно-духовних явищ, тобто стимулює нові творчі зусилля.

Відтак, національний міф - чи не найголовніший чинник існування й розвитку нації. Під час історичних катаклізмів, випробувань ця система до часу протидіє, бореться, аж поки у її структурі не починають переважати негативні чинники, як, приміром, різка зміна культурної традиції, звуження мовного середовища, штучне нав'язування чужої ідеології, втрата поступального розвитку, викривлення у змалюванні міфотворчих постатей. Вони, ці постаті, можуть, звичайно, бути потенційно полярними, діалектично суперечливими, але всі вони, так чи інакше включені в загальну структуру міфа. Тому-то неприпустимо на догоду політичній кон'юктурі, ідеологічним пріоритетам певної доби намагатися вилучити ту чи іншу постать із міфу, викривити її діяльність, затінити одну постать іншою.

Основні положення дисертації
висвітлені в таких публікаціях

1. Чекмишев О. Український фатум. Симон Петлюра: Міфи і міфотворчість //Полтавська петлюріана: (Матеріали II Петлюрівських читань, проведених у Полтаві 15 серпня 1993 року) - Полтава, 1993. - С. 34-44.

2. Чекмишев О. Під домокловим мечем розбрату (Симон Петлюра. Міфи і міфотворчість) // Він з когорта вождів: (Кращі конкурсні праці про дорев. діяльність Симона Петлюри). - К., 1994. - С. 74-126.

3. Чекмишев О. Публіцистика Симона Петлюри у контексті національного міфа //Петлюра С.В. Вибрані твори та документи - К., 1994. - С.262-270.

4. Чекмишев О. Структурні особливості публіцистичних текстів Симона Петлюри в контексті національної міфології //Симон Петлюра і українська національна революція - К., 1995. - С.308-398

**“A Myth-Symbolic System Of S.Petlura’s Publicistic
Texts In The Context Of The National Mythology**

A dissertation for the degree of Candidate of Philologic
Sciences in the specialization 10.01.08 - Journalism.

The Institute of Journalism at Taras Shevchenko Kyiv
University

Kyiv, 1996

The dissertation contains analysis of the S.V.Petlura’s publicistic texts in the context of the national mythology. Basing on the S.V. Petlura’s publicistic publications (they are focused on the issues of national statehood, military issues, literary and theatric research) we can define the throughout structural item - a mythologeme which semantics and role is determined on the synchronic and diachronic level. Such mythologemes as “struggle”, “freedom” and “destiny” appear to be archetypes of national ethnic conscience and at the same time the S.Petlura’s publicistic mythical symbols. This level of figurative and emotional comprehension made by the publicist and politician, of course, promotes to making a publicistic text more open, co-authorship of the author and the reader, vitality of his publications in metahistory.

But the Major Otaman S.Petlura’s personality is directly engaged into a process of the national myth-creation which is indignant by his political activity and numerous falsifications around his figure.

АННОТАЦИЯ

Чекмышев А.В.

"Мифо-символическая система публицистических текстов С.Петлюры в контексте национальной мифологии."

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.08 - журналистика, Институт журналистики Киевского университета имени Тараса Шевченко, Киев, 1996.

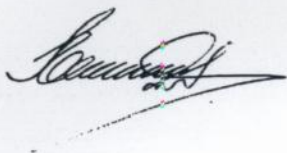
В диссертационной работе осуществляется анализ публицистических текстов С.В.Петлюры в системе национальной мифологии. На материале произведений Петлюры разной тематики (проблемы национальной государственности, военные вопросы, литературоведческие и театроведческие исследования и др.) выделяется сквозная структурная единица - мифологема, семантику и роль которой определяется на синхронном и диахронном уровне. Мифологема "борьбы", "воли" и "судьбы" есть архетипами национального этносознания и одновременно мифо-символами публицистики С.Петлюры. Такой уровень образно-эмоционального осмысления публицистом и политиком конкретных фактов истории Украины способствует разомкнутости публицистического текста, "со-творчеству" автора и читателя, актуальности его произведений в метаистории.

Но и сама личность Главного Отамана Симона Петлюры включена в процесс национального мифотворчества, что обусловлено его политической деятельностью и фальсификациями вокруг него.

Тираж 100 примірників.
Розсилання авторефератів згідно з необхідним
переліком друкарень проведено

* * *

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук
Олійник В.П.

1112011

